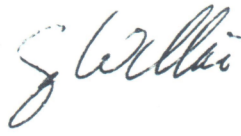

Programma van Eisen

Format conform KNA versie 4.1 (23-5-2018) ADC-versie 05-03-2020

Locatie	Wilhelminapark nabij Bosgang 7 Rijswijk		
Projectnaam	Nieuw onderstation Rijswijk		
PvE nummer	20-031		
Status	CONCEPT		
Plaats binnen archeologisch proces			
IVO – Proefsleuven (IVO-P)			
Opgraving Landbodems			
Opsteller			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
Auteur Bij landbodems: Senior KNA Archeoloog	M.C.J. Bot Actorregistratienr: 93209962 ADC ArcheoProjecten Postbus 1513 3800 BM Amersfoort T: 033-299 8181 E:m.bot@archeologie.nl	5-8-2020	
Bij landbodems: Senior KNA Archeoloog, controle/goedkeuring	G.L. Williams Actorregistratie: 94950719 ADC Projecten Postbus 1513 3800 BM Amersfoort T: 033-299 8181 E: G.Williams@archeologie.nl	6-8-2020	
Opdrachtgever			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
Senior KNA Archeoloog Actorregistratie: 73453367	J. Huisman Prorail Tulpenburgh1.58 Moreelsepark 2 3511 EP Utrecht T: 088 231 19 88 M:06 31 66 50 16 E: Jerry.Huisman@prorail.nl	21-12-2020	
Goedkeuring bevoegde overheid			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
Gemeente	Gemeente Rijswijk N.A.J. Huijbregts T: 070 326 19 73 E: nhuijbregts@rijswijk.nl Deskundige namens de bevoegde overheid Bureau Monumentenzorg en Archeologie (BMA) Rijswijk J.M. Koot T: 070 - 326 11 43 E: HKoot@rijswijk.nl	18-12-2020	

Kennisgeving depothouder			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
	Gemeentelijk depot voor bodenvondsten Rijswijk O. Dorenbos T: 070 326 19 73 E: odrenbo@rijswijk.nl		

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS ONDERZOEKSGBIED	5
HOOFDSTUK 2	AANLEIDING EN MOTIVERING VAN HET ONDERZOEK	6
2.1	Aanleiding en motivering	6
HOOFDSTUK 3	EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK	7
HOOFDSTUK 4	ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING	8
4.1	Regionale archeologische en cultuurlandschappelijke context	8
4.2	Aard en ouderdom van de vindplaats(en)	9
4.3	Begrenzing en oppervlakte van de vindplaats(en)	9
4.4	Structuren en sporen	9
4.5	Anorganische artefacten	10
4.6	Organische artefacten	10
4.7	Archeozoölogische, archeobotanische resten	10
4.8	Fysisch antropologische resten	10
4.9	Motivatie	10
4.10	Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen	10
4.11	Gaafheid en conservering	10
HOOFDSTUK 5	DOELSTELLING EN VRAAGSTELLING	11
5.1	Doelstelling	11
5.2	Relatie met NOaA en/of andere onderzoekskaders	11
5.3	Vraagstelling	11
5.4	Onderzoeksvragen	11
HOOFDSTUK 6	METHODEN EN TECHNIEKEN	13
6.1	Strategie	13
6.2	Methoden en technieken	13
6.3	Omgang kwetsbaar vondstmateriaal	14
6.4	Structuren en grondsporen	14
6.5	Aardwetenschappelijk onderzoek	14
6.6	Anorganische artefacten	14
6.7	Organische artefacten	14
6.8	Archeozoölogische en archeobotanische resten	15
6.9	Fysisch antropologische resten	15
6.10	Dateringstechnieken	15
6.11	Beperkingen	15
HOOFDSTUK 7	UITWERKING	17
7.1	Structuren, grondsporen, vondstspredingen	17
7.2	Analyse aardwetenschappelijke gegevens	17
7.3	Anorganische artefacten	17
7.4	Organische artefacten	17
7.5	Archeozoölogische, archeobotanische resten	18
7.6	Fysisch antropologische resten	18
7.7	Dateringen	18
7.8	Beeldrapportage	18
HOOFDSTUK 8	(DE)SELECTIE EN CONSERVERING	19
8.1	Selectie materiaal voor uitwerking	19
8.2	Selectie materiaal voor deponering en verwijdering	19
8.3	Selectie materiaal voor conservering	19
HOOFDSTUK 9	DEPONERING	21
9.1	Eisen betreffende depot	21
9.2	Te leveren product	21
HOOFDSTUK 10	RANDVOORWAARDEN EN AANVULLENDE EISEN	23
10.1	Personele randvoorwaarden	23
10.2	Overlegmomenten	23
10.3	Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg en evaluatie	23
10.4	Overige randvoorwaarden en aanvullende eisen	23
10.5	Openbaarheid en integriteit	23

HOOFDSTUK 11	WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN HET VASTGESTELDE PVE	25
11.1	Wijzigingen tijdens het veldwerk	25
11.2	Belangrijke wijzigingen	25
11.3	Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk	25
11.4	Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering	25
LITERATUUR, AFBEELDINGEN EN BIJLAGEN		26
Literatuur		26
Bijlage 1	Lijst met te verwachten aantallen vondsten per vondstcategorie	27
Bijlage 2	Samenvatting van dit PvE wanneer specialisten raadplegen	28
Bijlage 3	Tabellen richtlijnen van de depots voor (de)selectie vondsten en monsters in het veld (Fase 1) en selectie voor deponeren (fase 2)	29
Bijlage 4	Verklarende woordenlijst	33
Bijlage 5	Topografische kaart met onderzoekslocatie	34
Bijlage 6	Overzicht van het huidige onderzoek met onderzoeken in de nabijheid	35
Bijlage 7	Overzicht geplande proefsleuven	36

HOOFDSTUK 1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS ONDERZOEKSGBIED

Projectnaam	Nieuw onderstation Wilhelminapark Rijswijk
Provincie	Zuid-Holland
Gemeente	Rijswijk
Plaats	Rijswijk
Toponiem	Nieuw onderstation Wilhelminapark Rijswijk
x,y-coördinaten	82.877,9 / 449.146,4 82.893,3 / 449.128,8 82.881,2 / 449.116,9 82.865,7 / 449.137,5
CMA/AMK-status	Nvt
Archis-monumentnummer	Nvt
Archis-waarnemingsnummer	Nvt
Oppervlakte plan- en onderzoeksgebied	Plangebied: ca. 387 m ² Onderzoeksgebied: ca. 387 m ²
Huidig grondgebruik	Bossage

HOOFDSTUK 2 AANLEIDING EN MOTIVERING VAN HET ONDERZOEK

2.1 Aanleiding en motivering

In het plangebied wordt in het kader van het project PHS 4-sporigheid Rijswijk – Delft Zuid een nieuw onderstation ontwikkeld op de locatie Wilhelminapark nabij Bosgang 7. De ingrepen hebben een oppervlakte van ca. 387 m² en een diepte van ca. 4,7 m -NAP.

Er is binnen het plangebied geen vooronderzoek uitgevoerd. In de directe omgeving zijn echter diverse onderzoeken uitgevoerd die hebben aangetoond dat hier sporen en vondsten uit de IJzertijd, Romeinse tijd en Late Middeleeuwen aanwezig kunnen zijn. De gehele zone waarbinnen het plangebied zich bevindt heeft derhalve ook een hoge verwachting voor het aantreffen van archeologisch waardevolle resten.

Om het proces te bespoedigen heeft de opdrachtgever gekozen om direct een proefsleuvenonderzoek met mogelijke doorstart naar een opgraving van het gehele onderzoeksgebied uit te laten voeren, de bevoegde overheid, de gemeente Rijswijk is hiermee akkoord.

HOOFDSTUK 3 EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK

Op de specifieke locatie is niet eerder een vooronderzoek uitgevoerd. Wel is in 2019 een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd direct ten noorden van het onderzoeksgebied in het kader van het zelfde ontwikkelingsproject. Tevens zijn in de directe omgeving in het verleden diverse onderzoeken uitgevoerd. Op basis van deze onderzoeken heeft het plangebied een zeer hoge verwachting op de aanwezigheid van archeologische resten.

Eerder uitgevoerd onderzoek	
Bureauonderzoek	
Uitvoerder	Wittenveen+Bos
Uitvoeringsperiode	September 2012
Rapportage	Delfgauw, S., 2012: MER Programma Hoogfrequent Spoorvervoer 4-sporigheid Rijswijk – Delft Zuid. Deelonderzoek landschap, cultuurhistorie en archeologie.
Veldonderzoek	
Uitvoerder	ADC ArcheoProjecten
Uitvoeringsperiode	April, mei en oktober 2019
Uitvoeringsmethode	Proefsleuven en lokaal uitbreiding naar opgraving
Rapportage	Bouma, N., 2019: Evaluatierapport spoorzone Rijswijk Wilhelminapark en 't Haantje fase 1.
Vondsten/monsters/documentatie	Tot afronding van de uitwerking depot ADC.

HOOFDSTUK 4 ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

4.1 Regionale archeologische en cultuurlandschappelijke context¹

In de omgeving van het plangebied is de oudste bewoning aangetroffen op strandwallen met duinen die in de diepere ondergrond liggen en dateren uit het Midden Neolithicum. Vindplaatsen uit deze periode zijn aangetroffen op de Oude Duinen in Ypenburg, de Harnaschpolder en de Plaspoelpolder.² Op een laag duin(complex), gelegen in de toenmalige strandvlakte in de Harnaschpolder (Schipluiden), is een nederzetting aangetroffen met enkele begravingen³. De top van het duinlichaam zelf bleek deels geërodeerd door de Gantel, waarvan de erosiebasis rond 3,7 m -NAP lag. Ook in het tracé van de Rijksweg A4 zijn op meerdere locaties aanwijzingen voor Neolithische bewoning op duinen aangetroffen. In Ypenburg zijn de restanten van een grafveld bij een nederzetting uit deze periode gevonden⁴.

In het onderzoeksgebied zijn volgens de Geologische kaart geen Oude Duinen aanwezig. Recent onderzoek laat echter zien dat deze wel degelijk aanwezig kunnen zijn in de diepere ondergrond en een relatief kleine omvang kunnen hebben. Circa 1200 m ten westen van het onderzoeksgebied is Oud Duinzand aangetroffen tijdens archeologisch booronderzoek in het plangebied Zwethzone, Sion. Vanaf een diepte van circa 3,5 m -NAP is een duinlichaam aangetroffen (waarschijnlijk de oostflank ervan) deels met intacte podzolbodem⁵. Hierop is een vindplaats uit het Neolithicum aanwezig. In principe kunnen in het kustgebied op hoog opgeslibde delen van het waddengebied ook bewoningssporen uit het Laat Neolithicum aanwezig zijn. Ter hoogte van het onderzoeksgebied zijn hier tot op heden geen aanwijzingen voor.

Door de verplaatsing van de kustlijn in westelijke richting en het sluiten van de kust door de vorming van een vrijwel aaneengesloten strook met strandwallen en duinen raakte het achterliggende land afgesloten van de zee. Hierdoor vernatte het landschap en kon een dik veenpakket ontwikkelen. Dit gebied bood weinig mogelijkheden voor bewoning en gedurende de Bronstijd tot aan de Midden IJzertijd concentreerden de nederzettingen zich op de hogere delen in het landschap, zoals de westelijk gelegen strandwallen. Op het veen zijn tot op heden geen vindplaatsen aangetroffen in de omgeving van het onderzoeksgebied. Daar waar de top van het veen langs kreken goed ontwaterd werd zou het veen geschikt kunnen zijn geweest voor bewoning. Gedurende de Romeinse tijd (met name vanaf de 2e tot en met de 3e eeuw na Chr.) maakt het onderzoeksgebied deel uit van een relatief dicht bevolkt gebied. In het nabijgelegen Voorburg bevond zich Forum Hadriani, het bestuurlijk centrum van de regio. Uit en direct rondom het onderzoeksgebied zijn meerdere nederzettingen uit de Romeinse tijd bekend. Onderzoek op een aantal van deze vindplaatsen levert een beeld op van boerennederzettingen, vaak gevormd door één boerderij met omringend erf of meerdere erven bij elkaar⁶. Het merendeel van de boerderijen betreft inheems-romeinse woonstalboerderijen. Bij de aanleg van de A4 is een boerderij aangetroffen waarvan een fase bestond uit steenbouw, uniek voor deze regio (Rijswijk De Bult, vindplaats R7⁷; vindplaats De Bult⁸). Het landschap tussen de boerderijen was met perceleringsgreppels ingericht als agrarisch gebied. Restanten van deze verkavelingstructuur zijn aangetroffen bij onderzoeken in het Wilhelminapark⁹ en op grote schaal in het hele gebied van Rijswijk Buiten.

Rond het plangebied zijn meerdere vindplaatsen uit de Romeinse tijd bekend. Het betreft nederzettingenresten uit de Romeinse tijd aangetroffen bij recentelijk onderzoek van de gemeente Rijswijk direct ten zuidwesten van het spoor. De resultaten daarvan zijn nog

¹ Jordanov 2019.

² Deunhouwer 2001; 2002

³ Louwe Kooijmans & Jongste 2006

⁴ Koot e.a. 2008

⁵ Coppens & Koot 2010

⁶ Bloemers 1985; Koot 2008

⁷ Van Liere 1948

⁸ Bloemers 1978

⁹ Bloemers 1978; Coppens & Koot 2010

niet gepubliceerd maar er is wel een vindplaats aangetroffen en op basis daarvan zones afgebakend waarbinnen nederzittingsresten uit de Romeinse tijd aanwezig zijn, off-site sporen aanwezig zijn en een zeer hoge verwachting geldt voor nederzittingsresten uit de Romeinse tijd.

Huisplattegronden en vondstmateriaal uit de Romeinse tijd zijn aangetroffen ter hoogte van Wilhelminapark-Keerlus. Nederzittingsresten(meerdere huisplaatsen) en een greppelsysteem (kavelsloten en een palissade) alsmede vondstmateriaal en een aslaag zijn aangetroffen bij de locatie Lange Kleiweg. Ook zijn Romeinse greppels en vondstmateriaal aangetroffen ter hoogte van de Ockenburger Tientweg.

Tijdens het onderzoek van de gemeente Rijswijk zijn sporen en vondsten aangetroffen die samenhangen met een Romeinse nederzetting. Ook zijn greppels uit de Romeinse tijd aangetroffen. De resultaten van dit onderzoek zijn nog niet beschikbaar.

Tijdens het onderzoek uit 2019 zijn direct ten noorden van het plangebied 2 proefsleuven onderzocht, sleuf 3 en vier. Hierin zijn een noord-zuid lopende greppel, een oost – west lopende sloot en een paalkuil in aangetroffen. De sloot is gedateerd in de 19^e eeuw. De overige sporen konden door het ontbreken van vondstmateriaal niet nader worden gedateerd.¹⁰

De nederzettingen en het verkavelingssysteem samen vormen een cultuurlandschap uit de Romeinse tijd. De geschiktheid van het landschap voor bewoning en landbouw hangt samen met de aanwezigheid van de Gantelafzettingen. Zowel de kleige afzettingen van de Gantel als de zandige kreekruggen waren geschikt voor bewoning¹¹. Het onderzoeksgebied ligt volgens de Nieuwe Geologische kaart van Den Haag en Rijswijk¹² direct ten noordoosten van het zuidoostelijk uiteinde van de hoofdgeul(en) van het Gantelsysteem.

In de Late Middeleeuwen lagen de boerderijen op enige afstand van de ontginningassen¹³. Op een aantal locaties zijn losse boerderijen uit de Late Middeleeuwen aangetroffen¹⁴. Ter hoogte van locatie AHR 34/Van Liere zijn onder andere twee greppels daterende uit de late Middeleeuwen aangetroffen. In de vulling van een van deze zijn enkele fragmenten aardewerk aangetroffen, Pingsdorf en proto-steengoed. Ook is verbrande huttenleem, tufsteen en 14^e-15^e eeuwse baksteen aangetroffen. De laatmiddeleeuwse boerderijen liggen niet noodzakelijk op dezelfde locatie als de Romeinse nederzettingen. De verwachting is dat deze los van elkaar liggen en georiënteerd zijn op verschillende systemen van landinrichting.

Op basis van het vooronderzoek en de vindplaatsen in de omgeving geldt voor het plangebied de hieronder beschreven archeologische verwachting:

Voor het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de perioden Late IJzertijd, Romeinse tijd en Late Middeleeuwen. Het gaat hierbij voornamelijk om nederzittingsresten, offsite verschijnselen en (percelerings)greppels.

4.2 Aard en ouderdom van de vindplaats(en)

Op basis van de resultaten van onderzoeken uit de omgeving worden sporen en vondsten verwacht uit de IJzertijd, Romeinse tijd en Late Middeleeuwen.

4.3 Begrenzing en oppervlakte van de vindplaats(en)

De aanwezigheid van vindplaatsen is nog niet vastgesteld. Op basis van eerdere onderzoeken in de omgeving bevinden eventueel aanwezige sporen en vondsten zich in de top van de Gantelafzettingen op ca. 50 – 65 cm –MV.

4.4 Structuren en sporen

Nog niet bekend. Maar de volgende bewoningssporen kunnen worden verwacht: (haard)kuilen, paalkuilen, waterputten en/of –kuilen, opgaand muurwerk, funderingen.

¹⁰ Bouma 2019.

¹¹ Kruidhof e.a. 2006

¹² Vos e.a. 2007

¹³ Coppens & Koot 2010

¹⁴ Bloemers 1978; 1985; Koot 2008

Ook sporen van landgebruik als (verkavelings)greppels, sloten, ploegsporen, paden/wegen en restanten van een grafveld kunnen aanwezig zijn.

4.5 Anorganische artefacten

Nog niet bekend. Indien aanwezig kunnen anorganische artefacten van de volgende materialen kunnen worden verwacht: aardewerk, natuursteen, metaal, bouw materiaal en glas.

4.6 Organische artefacten

Organische artefacten van de volgende materialen kunnen in verbrande en/of onverbrande vorm worden aangetroffen: bot, hout, houtskool, schelp en leer.

4.7 Archeozoölogische, archeobotanische resten

Dierbegravingen, los botmateriaal, visresten, pitten, zaden en pollen worden wel verwacht.

4.8 Fysisch antropologische resten

Hoewel er binnen het onderzoeksgebied geen concrete aanwijzingen zijn voor menselijke begravingen zijn deze in de nabije omgeving wel aangetroffen en kan de aanwezigheid hiervan binnen het onderzoeksgebied niet worden uitgesloten.

4.9 Motivatie

De bovenstaande verwachting is gemotiveerd tot stand gekomen. Hierbij is gebruik gemaakt van algemeen bekende inzichten in het voorkomen van structuren, sporen en artefacten per complextype en de resultaten in de nabije omgeving van het plangebied uitgevoerde onderzoek.

4.10 Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen¹⁵

De bodemopbouw van het gebied ziet er als volgt uit:

- opgebracht/verstoord pakket en recente bouwvoor.
- jongere getijdenafzettingen (Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren, Gantel Laag)
- veen (Formatie van Nieuwkoop, Hollandveen Laagpakket)
- oudere wadafzettingen (Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Wormer),

Archeologische indicatoren zijn aangetroffen in een laklaag in de top van de Gantelafzettingen: in een laag (donkerbruin)grijze, matig stevige, uiterst siltige klei. De diepteligging van de top van de Gantelafzettingen (archeologisch niveau) is ongeveer 50 -65 cm -Mv. (gemiddeld 55 cm -Mv [1,3 m -NAP]). De dikte van het pakket varieert van 15 tot 130 cm (gemiddeld 57 cm). Over het algemeen gaat het kleipakket geleidelijk over in zand en komen er toenemend met de diepte (meer) kleilagen voor. De korrelgrootte van het zand neemt naar onder toe van matig fijn tot matig grof.

4.11 Gaafheid en conservering

De conserverende eigenschap van kleilagen voor organische resten is doorgaans goed door het lage gehalte zuurstof in klei daarnaast speelt ook de diepteligging van de resten ten opzichte van de grondwaterspiegel een grote rol. Voor de overige vondstcategorien geldt ook een goede conservering in kleilagen.

¹⁵ Jordanov 2019, 17.

HOOFDSTUK 5 DOELSTELLING EN VRAAGSTELLING

5.1 Doelstelling

Doel van het proefsleuvenonderzoek is het toetsen en aanvullen van de gespecificeerde archeologische verwachting zoals verwoord in de voorgaande hoofdstukken. Op basis van de resultaten wordt de behoudenswaardigheid van aanwezige vindplaats(en) bepaald. Het proefsleuvenonderzoek moet leiden tot een gefundeerd advies over hoe om te gaan met archeologische waarden binnen de geplande ontwikkeling van het gebied. Mochten de resultaten uit de proefsleuven hiertoe aanleiding geven zal in overleg met de bevoegde overheid en de opdrachtgever direct over gegaan tot een opgraving van maximaal de totale omvang van het onderzoeksgebied.

5.2 Relatie met NOaA en/of andere onderzoekskaders

In de proefsleuven fase van onderzoek is de beantwoording van de onderzoeksvragen uit onderzoeksagenda's of -kaders nog niet aan de orde. Als vindplaatsen aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied dan zijn de volgende hoofdstukken uit de NOaA 2.0 relevant;

Hoofdstuk 2. De dynamiek van het Nederlandse landschap

Hoofdstuk 4. Occupatie en adaptatie in het rivierengebied en langs de kust

Hoofdstuk 5. Sociale en economische differentiatie

Hoofdstuk 9. Dodenbestel en grafmonumenten

Hoofdstuk 15. De limes: inrichting en interactie

Hoofdstuk 16. Overgang Romeinse tijd naar Vroege Middeleeuwen

Hoofdstuk 20. De relatie stad - platteland

Hoofdstuk 21. De dynamiek van het landgebruik

Hoofdstuk 22. Mens - materiële cultuurrelaties en

Hoofdstuk 23. Netwerken en infrastructuur

5.3 Vraagstelling

Zijn er behoudenswaardige archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied aanwezig?

5.4 Onderzoeksvragen

De volgende onderzoeksvragen dienen op basis van het veldonderzoek zo goed mogelijk te worden beantwoord. Indien op een vraag geen antwoord gegeven kan worden, moet onderbouwd worden waarom dat zo is.

Proefsleuvenonderzoek

1. Welke nieuwe informatie heeft het onderzoek opgeleverd ten aanzien van de reeds vastgestelde geologische/bodemkundige opbouw van het plangebied? Zijn er afwijkingen in het bestaande beeld? Of is er sprake van sterke gelijkheid? En waaruit blijkt dit?
2. In welke mate is de bodem in het plangebied verstoord? Zo ja, wat is hiervan de (mogelijke) oorzaak?
3. Wat is de grondwaterstand ter plaatse?
4. Is sprake van archeologisch kansrijke niveaus, zo ja, welke en op welke diepte?
5. Zijn archeologische grondsporen aanwezig? Zo ja, wat is hun aard, datering, diepteligging, kwaliteit (gaafheid en conservering) en ruimtelijke verspreiding?
6. Zijn er aanwijzingen voor een nederzettingsterrein in het plangebied? Zo ja, wat is hiervan de datering, diepteligging, de stratigrafische positie, de omvang en kwaliteit (gaafheid en conservering)?
7. Zijn er aanwijzingen voor een akkerareaal in het plangebied? Zo ja, wat is hiervan de datering, diepteligging, de stratigrafische positie, de omvang en kwaliteit (gaafheid en conservering)?
8. Wat is (indien aanwezig) de relatie tussen de bewoningssporen en het omringende akkercomplex?

9. Zijn er aanwijzingen voor verschillende bewonings- of gebruiksfasen? (continuïteit?). Zo ja, hoe verhouden deze zich tot elkaar in ruimtelijk opzicht?
10. Wat is de relatie tussen de vindplaats(en) en het omringende landschap (locatiekeuze)?
11. Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig? Wat is de vondstdichtheid/ruimtelijke verspreiding? Hoe is de conserveringstoestand? Wat is de typologische datering?
12. Wat is de conserveringstoestand van eventueel aanwezige paleo-ecologische resten?
13. Zijn ook sporen of vondsten aangetroffen uit andere perioden of van een andere aard dan de verwachte?
14. Is sprake van een behoudenswaardige vindplaats?

Indien er een doorstart plaatsvindt naar een opgraving dienen de onderzoeksvragen die betrekking hebben op het proefsleuvenonderzoek te worden geëvalueerd en waar nodig aangevuld met nieuwe relevante vragen.

Opgraving

Perioden algemeen

1. Is er sprake van een nederzetting of behoren de aangetroffen archeologische resten tot offsite activiteiten (periferie)?
2. Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van meer dan één nederzetting?
3. Kan vanuit het vondstenspectrum een uitspraak gedaan worden over de economische activiteiten, externe contacten en/of sociale gebruiken?
4. Kan op basis van de vondsten en organische resten (botanische en zoölogische resten) iets worden gezegd over de bestaans economie van de bewoners?
5. In welke periode is de vindplaats bewoond/in gebruik geweest? Is er sprake van continuïteit of zijn er fasen en onderbrekingen te onderscheiden?
6. Wat is de landschappelijke setting van de vindplaats? Welke gegevens zijn er over het Wanneer is de vindplaats/nederzetting verlaten?
7. Wat is de begrenzing of de ruimtelijke spreiding van de vindplaats(en)? Bevindt/bevinden deze zich ook buiten het huidige plangebied?
8. Wat is per archeologische vindplaats in het onderzoeksgebied:
 - a. de ligging (inclusief diepteligging) en begrenzing
 - b. de geologische en/of bodemkundige eenheid
 - c. de omvang (inclusief verticale dimensies)
 - d. aard /complexiteit/functie
 - e. de samenstelling van de archeologische resten (grondsporen en mobilia)
 - f. de vondst- en spoordichtheid
 - g. de stratigrafie
 - h. de ouderdom, periodisering, typo-chronologische classificatie
9. In hoeverre zijn binnen de vindplaats(en) op grond van de verspreiding van vondsten en/of grondsporen voormalige activiteitengebieden te onderscheiden en hoe moeten die geduid worden? Zie tevens vraag 8 voor de deelaspecten die daarbij aan de orde moeten komen.
10. Kunnen verscheidene bewoningsfasen onderscheiden worden? Zo ja in welke mate zijn deze aaneensluitend? In hoeverre is er sprake van bewoningscontinuïteit tot op heden?
11. Zeggen de aangetroffen resten iets over de sociaal-economische situatie van de gebruikers?
12. Bij het aantreffen van bouwkeramiek en natuursteen: wat kan er gezegd worden over de herkomst van het materiaal, hoe is het bouw materiaal toegepast en hoe laten de aangetroffen gebouwen zich reconstrueren?
13. Welke informatie levert het onderzoek op over de voedsel economie?
14. Zijn er graven aangetroffen en wat is hun datering?
15. Indien er graven worden aangetroffen: Zijn er grafstructuren gevonden (kringgreppels, etc.)? Wat kan er gezegd worden over de grafcultuur?

16. Is er sprake van een ensemblewaarde met vindplaatsen in de omgeving van het plangebied?

Romeinse tijd

17. Hoe verhoudt de begrenzing van deze vindplaats(en) zich tot de vindplaats aangetroffen in de directe omgeving (de nederzetting ter plekke van het volkstuintencomplex en de zuidoosthoek van het Wilhelminapark die momenteel worden onderzocht door de gemeente Rijswijk, Rijswijk vindplaats R36, R23, R7, R24 en de in 2015 door de gemeente Rijswijk onderzochte nederzetting met ARCHIS-waarnemingsnummer 46880)?
18. Is er sprake van een nederzetting met één of meerdere boerderijen? Zo ja, is sprake van (een) woonstalboerderij(en)?
19. Is er sprake van een steenbouwfase (vergelijk Rijswijk De Bult, vindplaats R7)?
20. Hoe is het landschap om de boerderij/tussen de boerderijen ingericht?
21. Hoe verhoudt de locatie van de vindplaats zich tot de Gantelkreekrug/-oeverzone?
22. Is het verlaten van de nederzetting vanuit landschappelijke veranderingen (bijvoorbeeld vernatting of overstroming) te verklaren of spelen andere factoren een rol?

HOOFDSTUK 6 METHODEN EN TECHNIEKEN

6.1 Strategie

Het onderzoeksgebied is ca. 387 m². Om vast te kunnen stellen of zich één of meerdere behoudenswaardige vindplaatsen bevinden in het onderzoeksgebied wordt 10% van het terrein onderzocht door middel van proefsleuven. Er worden 2 sleuven van 10 x 4 m in 1 vlak en verspreid op het terrein aangelegd (totaal 80 m², zie bijlage 5 voor sleuvenplan). Eén van de sleuven is haaks (noordoost – zuidwest) op het plangebied georiënteerd, de tweede is over de lengte van het plangebied georiënteerd, zodat een zo representatief mogelijk deel van het gebied kan worden onderzocht om tot een goede waardering te kunnen komen.

6.2 Methoden en technieken

De uitvoering van het gehele onderzoek dient conform de KNA 4.1 en het PvE te gebeuren. Tijdens het onderzoek worden de volgende methoden en technieken gehanteerd:

- Het ontgraven van de proefsleuven en eventuele putten gebeurt met een graafmachine met een dichte bak met gladde snede, waarbij laagsgewijs en in een horizontaal vlak verdiept wordt.
- Maaiveldvondsten worden, in eenheden van 5 strekkende meter verzameld.
- Vondsten worden per spoor en per vulling verzameld.
- Vrijgekomen vondsten die niet aan specifieke sporen toegeschreven kunnen worden, worden verzameld in eenheden van 5 x 4 m.
- Van puntvondsten (gevonden *in situ* en zonder grondspoor) worden de X-, Y- en Z- coördinaten ingemeten.
- Tijdens het onderzoek worden het vlak en, indien mogelijk, de stort afgezocht met een metaaldetector om metalen voorwerpen op te kunnen sporen.
- De putomtrek, hoogte van vlakken en maaiveld, de sporen en coupelijnen worden ingemeten in RD en NAP met behulp van een rTS (*robotic Total Station*) of GPS (*Global Positioning System*)(minimale nauwkeurigheid 3 cm).
- Tijdens de proefsleuvenfase wordt maximaal 25% van de sporen gecoupeerd in eerste instantie om een goede waardering te kunnen maken, bij een doorstart naar een opgraving dienen alle sporen te worden gecoupeerd en afgewerkt.
- Profielen en coupes worden schaal 1:20 getekend.

- Tijdens het onderzoek worden foto's gemaakt van de algemene situatie, de vlakken, profielen, grondsporen, coupes en sfeerfoto's voor publicatie. Fragiele en/of belangwekkende vondsten worden op de plaats van aantreffen gefotografeerd.
- Bij het aantreffen van funderingen, vloeren en muurwerk worden metsel- en voegverbanden, gebruikte metselspecie, steenmaten, versnijdingen en 5- of 10-laagsmaten+1 mortellaag nauwkeurig gedocumenteerd. Ook wordt (indien mogelijk) de onderzijde van de fundering ingemeten (in NAP).

Bij het aantreffen van archeologische resten waarin dit PvE niet voorziet worden onmiddellijk de opdrachtgever, het bevoegd gezag en, indien de afwijking van invloed is op de selectie, conservering of hoeveelheid voor deponeren, de depothouder gewaarschuwd. Bij het aantreffen van vondsten en sporen die buiten de gespecificeerde verwachting vallen worden deze, eventueel *en bloc*, op de vondstlocatie bewaard en eventueel tijdelijk toegedekt tot duidelijk is wat de onderzoeksstrategie wordt. In gezamenlijk overleg tussen alle betrokken partijen zal bepaald worden hoe met deze resten omgegaan moet worden. Afspraken hierover worden schriftelijk vastgelegd en onderschreven door alle betrokken partijen (zie ook hoofdstuk 11).

6.3 Omgang kwetsbaar vondstmateriaal

Kwetsbaar vondstmateriaal wordt zodanig verpakt dat de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft. Hierbij wordt conform OS11 gewerkt en verwezen naar KNA-Leidraad 'Eerste hulp bij kwetsbaar vondstmateriaal'.

6.4 Structuren en grondsporen

Alle sporen en structuren worden in het horizontale vlak ingemeten in RD en NAP, beschreven en gefotografeerd. Uitgangspunt is het behoud *in situ* van eventueel aanwezige vindplaatsen. Ten behoeve van het vaststellen van de behoudenswaardigheid van de vindplaats(en) en het beantwoorden van de onderzoeksvragen wordt daarom selectief gecoupeerd. Er wordt voor de waarderende fase maximaal 25% van de sporen per sleuf gecoupeerd. Bij een eventuele doorstart naar een opgraving worden alle sporen gecoupeerd en afgewerkt.

Het afwerken van de sporen wordt stratigrafisch gedaan, waarbij de vondsten per spoor en stratigrafische eenheid worden verzameld.

6.5 Aardwetenschappelijk onderzoek

Bij een eenduidig profiel kan volstaan worden met minimaal 2 profielkolommen per proefsleuf. De breedte van een profielkolom dient minimaal 1 m te zijn. Elke kolom wordt gefotografeerd, beschreven en getekend. Bij een grote variatie aan bodemopbouw wordt ten minste 1 lengte profiel volledig gedocumenteerd.

6.6 Anorganische artefacten

Anorganische vondsten worden allemaal verzameld. Vondsten worden gedocumenteerd, genummerd en geregistreerd op een daartoe geëigend formulier met bijbehorende digitale bestanden, verwerkt, gesorteerd en zo verpakt dat de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft. Er wordt conform PS06 en OS11 gewerkt en de leidraden Specialistisch onderzoek (KNA-Leidraad Eerste Hulp bij Kwetsbaar Vondstmateriaal en KNA Leidraad anorganisch vondstmateriaal, delen A en B¹⁶).

6.7 Organische artefacten

Organische vondsten worden allemaal verzameld met in eerste instantie als doel de vindplaats(en) te kunnen waarderen en bij doorstart naar een opgraving om deze te kunnen duiden, dateren en de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Vondsten worden gedocumenteerd, genummerd en geregistreerd op een daartoe geëigend formulier met bijbehorende digitale bestanden, verwerkt, gesorteerd en zo verpakt dat

¹⁶ <https://www.sikb.nl/archeologie/kna-leidraden>

de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft. Er wordt conform PS06 en OS11 gewerkt en de leidraden Specialistisch onderzoek (KNA-Leidraad Eerste Hulp bij Kwetsbaar Vondstmateriaal¹⁷).

6.8 Archeozoölogische en archeobotanische resten

Monsters en resten worden selectief verzameld met als doel de vindplaats te kunnen waarderen. Behoud *in situ* is het uitgangspunt. Monsters worden gedocumenteerd, genummerd en geregistreerd op een daartoe geëigend formulier met bijbehorende digitale bestanden, verwerkt, gesorteerd en zo verpakt dat de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft. Er wordt conform PS06 en OS11 gewerkt en de leidraden Specialistisch onderzoek (KNA Leidraad Archeozoölogie en Botanie). Botanische en zoölogische monsters worden genomen uit voor couperen en afwerken geselecteerde, kansrijke sporen (gesloten context).

6.9 Fysisch antropologische resten

Tijdens beide fases van het onderzoek dient een fysisch antropoloog gecontacteerd te worden als er menselijke resten worden aangetroffen.

Tijdens de proefsleuven

Bij het aantreffen van menselijke resten wordt een relevante specialist op het gebied van skelet of crematie opgravingen geraadpleegd. In het geval van inhumatie graven met aanwezig skeletmateriaal worden deze handmatig verdiept om tot een goede waardering van de kwaliteit en conservering van de resten te komen en vervolgens uitvoering gedocumenteerd. De resten worden, mits dit noodzakelijk is, nog niet gelicht.

In het geval van crematiegraven wordt hiervan een kleine selectie gecoupeerd en bemonsterd om tot een goede waardering van het spoor te kunnen komen. Het spoor wordt vervolgens volledig gelicht.

Tijdens de opgraving

Bij het aantreffen van menselijke inhumatiegraven worden deze handmatig verdiept tot dat de skeletten dusdanig boven de ondergrond komen te liggen dat de fysisch antropoloog een gedegen veldbeschrijving van de inhumatie *in situ* kan maken.

Vervolgens wordt de inhumatie ingemeten en gefotografeerd van bovenaf. Hierna wordt elk skeletonderdeel individueel verpakt met in acht name van linker en rechter zijde en voorzien van een duplicaat vondstkaart met hierop het skeletnummer en onderdeel.

Bij het aantreffen van crematiegraven worden deze gecoupeerd en wordt gefotografeerd en vervolgens in een detailtekening vastgelegd om de locatie van de crematiebol en eventueel aanwezige grafgoederen goed in beeld te brengen. De crematie wordt hierna zoveel mogelijk als eenheid gelicht en verpakt. De kuil wordt geheel als zeefmonster verzameld. Alle aanwezige grafgoederen worden voorzien van een duplicaatvondstkaartje om zo het gehele complex bij elkaar te houden.

6.10 Dateringstechnieken

Tijdens het onderzoek worden voldoende monsters genomen voor datering ook als er uit de sporen dateerbaar vondstmateriaal afkomstig is. Dit zullen voornamelijk ¹⁴C-, OSL- of dendrochronologische dateringen zijn. In het veld wordt bepaald of de betreffende sporen/lagen ook daadwerkelijk geschikt zijn voor bemonstering.

6.11 Beperkingen

Op het onderzoeksgebied zijn op het moment nog bomen aanwezig. Deze zullen voorafgaand aan het onderzoek worden gekapt. Om schade aan het eventuele archeologische vlak te beperken zullen de stobben niet worden verwijderd, maar zullen

¹⁷ <https://www.sikb.nl/archeologie/kna-leidraden>

deze tijdens de archeologische werkzaamheden meegenomen worden bij het uitgraven. De stobben zullen, naar gelang de boomsoort, ondergronds door de wortelwerking mogelijk de zichtbaarheid van het archeologisch vlak of het profiel belemmeren. Daarnaast zullen de archeologische werkzaamheden mogelijk enige vertraging oplopen doordat het verwijderen van de stobben meer tijd kost.

HOOFDSTUK 7 UITWERKING

7.1 Structuren, grondsporen, vondstspreidingen

Alle aangetroffen sporen en structuren worden uitgewerkt en geanalyseerd vanuit het perspectief van de onderzoeksvragen, met als doel de onderbouwing van de waardering van de vindplaats.

Bij een doorstart naar een opgraving worden alle gevonden archeologisch relevante sporen en structuren gewaardeerd, uitgewerkt en geanalyseerd ter beantwoording van de onderzoeksvragen. Structuren worden individueel afgebeeld en beschreven conform KNA 4.1 inclusief paaldieptes.

In het evaluatieverslag wordt een uitwerkingsvoorstel voor sporen en structuren opgenomen. Als er meer of andere sporen en structuren zijn gedocumenteerd dan op basis van de specifieke archeologische verwachting ingeschat is, wordt ook hiervoor een uitwerkingvoorstel opgenomen.

7.2 Analyse aardewetenschappelijke gegevens

De landschappelijke context, bodemopbouw en geologie worden uitgewerkt tot het niveau dat nodig is om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. De uitwerking heeft tot doel de samenhang tussen het landschap en de archeologische vindplaats(en) in voldoende mate te kunnen bepalen, om waardestelling van de archeologische resten mogelijk te maken.

Bij een doorstart naar een opgraving worden de gedocumenteerde profielkolommen gewaardeerd en uitgewerkt door een ter zake deskundig archeoloog of fysisch geograaf. Als blijkt dat het landschap anders moet worden geïnterpreteerd dan op basis van het vooronderzoek aangenomen is of uitwerking van monsters nodig is om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, wordt in het evaluatieverslag een uitwerkingsvoorstel voor het aardwetenschappelijke onderzoek opgenomen.

7.3 Anorganische artefacten

Deze categorie vondsten wordt uitgewerkt voor zover nodig voor de beantwoording van de onderzoeksvragen. Het vondstmateriaal wordt na afloop van het veldwerk de anorganische artefacten gewaardeerd door de (senior) KNA specialist. De globale beschrijving van de vondsten wordt opgenomen in een tabel, die ook in het rapport wordt opgenomen. Het beschrijven van de materiaalcategorieën natuursteen, metaal, glas en aardewerk, omvat het tellen en dateren van fragmenten in ABR-perioden. Tevens wordt de conserveringstoestand benoemd (goed, matig, slecht). Bij aardewerk wordt het baksel omschreven (roodbakkend, faience, etc). Herkenbare vormen in metaal (b.v. 'munt') en glas (b.v. 'fles') worden in de tabel opgenomen. Van natuursteen wordt gemeld of het bewerkt of onbewerkt is, als de vorm herkenbaar is (b.v. 'wetsteen') wordt deze ook in de tabel opgenomen.

De specialist schrijft een voorstel voor uitwerking met als doel de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Het voorstel voor uitwerking wordt opgenomen in het evaluatieverslag.

7.4 Organische artefacten

De vondsten worden gescand en ingevoerd in de database (materiaal, aantal, gewicht, conserveringstoestand, plaatsing in ABR-periode). Op basis van de waardering van de specialist worden de onderzoeksvragen beantwoord en de mogelijkheden tot specialistische determinatie van het vondstmateriaal en de kennisvermeerdering die dit kan opleveren beschreven. Genoteerd worden materiaalsoort, vorm en datering in ABR-periode. Deze gegevens vormen de basis voor de beargumenteerde waardestelling van de vindplaats(en).

De specialist schrijft een voorstel voor uitwerking met als doel de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Het voorstel voor uitwerking wordt opgenomen in het evaluatieverslag.

7.5 Archeozoölogische, archeobotanische resten

De archeozoölogische en archeobotanische resten worden beoordeeld op geschiktheid voor analyse. De mogelijkheden tot specialistische determinatie van de resten en de mogelijke kennisvermeerdering die dat kan opleveren worden beschreven. Op basis van de scan worden de onderzoeksvragen beantwoord en een beargumenteerde waardestelling van de vindplaats(en) opgesteld.

Bij een doorstart naar een opgraving worden na afloop van het veldwerk de archeozoölogische en -botanische resten en monsters gewaardeerd door de (senior) KNA specialist. De specialist schrijft een voorstel voor uitwerking met als doel de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Het voorstel voor uitwerking wordt opgenomen in het evaluatieverslag.

7.6 Fysisch antropologische resten

Na afloop van het veldwerk worden de fysisch antropologische resten en monsters gewaardeerd door de (senior) KNA specialist. De specialist schrijft een voorstel voor uitwerking met als doel de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Het voorstel voor uitwerking wordt opgenomen in het evaluatieverslag.

7.7 Dateringen

De dateringen worden alleen uitgevoerd als deze noodzakelijk zijn om tot de waardestelling van de vindplaats te komen, omdat een andere mogelijkheid om te komen tot een (globale) datering ontbreekt.

Bij een doorstart naar een opgraving worden na afloop van het veldwerk worden de monsters voor datering gewaardeerd op geschiktheid door de (senior) KNA specialist. De (senior) KNA archeoloog beargumenteert op basis van de waardering van alle materiaalcategorieën hoeveel dateringen nodig zijn om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Het voorstel voor datering wordt opgenomen in het evaluatieverslag.

7.8 Beeldrapportage

De overzichtskaart(en) van alle sporen wordt/worden weergegeven met spoor- of structuurnummers, op een leesbare schaal. Op de overzichtskaart(en) wordt aangegeven wat de verwachte ligging en omvang van de vindplaats(en) binnen het plangebied is. Topografische afbeeldingen worden voorzien van schaalbalk, coördinaten en een noordpijl.

Relevante profielkolommen, coupetekeningen en foto's ter onderbouwing van de behoudenswaardigheid van de vindplaats(en) worden afgebeeld.

HOOFDSTUK 8 (DE)SELECTIE EN CONSERVERING

8.1 Selectie materiaal voor uitwerking

Tijdens veldwerk

Sporen worden selectief gecoupeerd om vast te stellen of er sprake is van een behoudenswaardige vindplaats en hiermee een gedegen vervolgadvis te verkrijgen. Alle gecoupeerde sporen worden afgewerkt en het materiaal wordt verzameld. De vondsten en monsters worden verzameld uit deze sporen, van het vlak en uit de laag net boven het sporenvlak. Maaiveldvondsten, tenzij van belang voor de waardestelling van de vindplaats, worden niet verzameld. Indien er een doorstart naar een opgraving plaatsvindt dienen alle sporen gecoupeerd en afgewerkt te worden.

Uitwerkingsfase

In principe worden alle verzamelde vondsten en monsters worden gescand voor het evaluatie- en selectieverslag. Een uitgebreide determinatie van vondsten en monsters vindt plaats om tot een goede waardestelling van de vindplaats te komen. Uitgangspunt blijft voldoende materiaal uit te werken om uitspraken te doen over aard, kwaliteit, complextype, omvang en datering van de vindplaats.

Indien er materiaal gedeselecteerd wordt voor uitwerking wordt hiervan melding gemaakt in de tekst en de vondst/splitstabel in het evaluatie- en selectieverslag.

Indien er een doorstart plaatsvindt naar een opgraving wordt na het veldwerk en per materiaalcategorie door de desbetreffende (senior) KNA specialist beargumenteerd welke vondsten en monsters worden uitgewerkt, welke kunnen worden gedeselecteerd en welke voor conservering in aanmerking komen. Alle vondsten en monsters die nodig zijn om de onderzoeksvragen te beantwoorden worden in elk geval geselecteerd voor uitwerking. De voorstellen voor uitwerking worden opgenomen in het evaluatie- en selectieverslag.

Het bevoegd gezag neemt op basis van het evaluatieverslag het besluit over de uitvoering van de voorstellen voor uitwerking en datering van monsters en vondsten. De opdrachtgever wordt eveneens op de hoogte gesteld te worden

8.2 Selectie materiaal voor deponering en verwijdering

Uitgangspunt is dat alle vondsten en monsters van archeologische betekenis worden gedeponeerd. Ook als deze niet geselecteerd zijn voor uitwerking. Wanneer bepaalde vondsten of materiaalcategorieën niet gedeponeerd worden, wordt de keuze hiervoor door de betreffende materiaalspecialist gemaakt op basis van waardering en gemotiveerd in het selectierapport. Het selectierapport wordt (bij voorkeur) aan het evaluatieverslag toegevoegd. Pas na goedkeuring van het selectierapport door de depothouder kunnen deze vondsten en monsters op gecontroleerde wijze worden verwijderd.

De depothouder neemt op basis van het selectierapport het besluit over de uitvoering van de voorstellen voor deponeren en deselecteren van vondsten en monsters. Indien nodig vindt overleg plaats met de opdrachtgever en het bevoegd gezag.

De uit het goedgekeurde selectierapport voortvloeiende kosten worden voorgelegd aan de opdrachtgever.

De depothouder heeft 15 dagen om (schriftelijk) te reageren op de voorstellen in het selectierapport. Bij het uitblijven van een tijdige reactie op de conceptvoorstellen vindt geen deselectie plaats en worden alle vondsten gedeponeerd, in de staat waarin ze op dat moment verkeren.

8.3 Selectie materiaal voor conservering

Alle kwetsbare vondsten worden in principe gestabiliseerd gedeponeerd, zodat geen noemenswaardige achteruitgang van het materiaal plaatsvindt. Hiervan kan alleen

worden afgeweken als in het, door de desbetreffende depothouder/eigenaar van de vondsten goedgekeurd, selectievoorstel voor conservering anders is aangegeven.

Wanneer blijkt dat bepaalde vondsten of materiaalcategorieën niet stabiel kunnen worden aangeleverd, wordt de reden hiervoor door de betreffende materiaalspecialist gemotiveerd in het selectievoorstel voor conservering (conform OS11). Het selectievoorstel wordt voorgelegd aan de depothouder ter goedkeuring. Dit wordt als los document of als onderdeel van het concept-eindrapport geleverd.

In het eindrapport wordt per categorie kwetsbaar materiaal aangegeven welke werkwijze en selectie gevolgd is en welke vondsten op welke wijze en met welke middelen zijn geconserveerd (conform OS11).

HOOFDSTUK 9 DEPONERING

9.1 Eisen betreffende depot

Vondsten en projectdocumentatie dienen binnen twee jaar na afronding van het veldwerk aan het gemeentelijk Depot voor Bodemvondsten van Rijswijkte worden aangeleverd.

Voor de fysieke aanlevering wordt een afspraak gemaakt met de depotbeheerder.

Contactgegevens:

Gemeentelijk depot voor bodemvondsten Rijswijk

Steenplaatsstraat 2A

2288AA Rijswijk

O. Dorenbos

T: 070 326 19 73

o.dorenbo@rijswijk.nl

De depotbehouder bepaalt op basis van de selectievoorstellen voor deponering en conservering welk materiaal zal worden gedeselecteerd. De depothouder heeft drie weken om schriftelijk te reageren op de voorstellen in de concept-selectievoorstellen (als onderdelen van het concept-eindrapport). Bij het uitblijven van een tijdige reactie op de conceptvoorstellen vindt geen deselectie plaats en worden alle vondsten gedeponeerd, in de staat waarin ze op dat moment verkeren.

9.2 Te leveren product

Indien er uit de proefsleuven blijkt dat er geen behoudenwswaardige vindplaats aanwezig is worden de resultaten van de waardering van de sporen, monsters en vondsten direct vastgelegd in het eindrapport. Het eindrapport omvat een samenvatting van het vooronderzoek, de resultaten van het proefsleuvenonderzoek, de waardestelling en het bijbehorende selectieadvies (behoud *in situ*, behoud *ex situ* of vrijgave). Het selectieadvies is in overeenstemming met de waardering, het heersend archeologiebeleid en de selectiecriteria.

Het eindrapport wordt conform KNA 4.1, protocol 4003 opgesteld.

- Het concept-eindrapport wordt uiterlijk 2 maanden na einde van het veldwerk geleverd.
- Het eindrapport wordt in concept ter beoordeling voorgelegd aan de depothouder ter beoordeling van de selectievoorstellen voor deponering en conservering. De depothouder heeft 15 werkdagen om inhoudelijk op de concept-selectievoorstellen te reageren.
- Het eindrapport wordt in concept ter beoordeling voorgelegd aan het bevoegd gezag ter beoordeling van de waardering en het selectieadvies (behoud *in situ*, behoud *ex situ* of vrijgave).
- Het eindrapport wordt in concept ter beoordeling voorgelegd aan de opdrachtgever (inzake de voortgang van de vergunningsprocedure).

Bij een doorstart naar een opgraving worden er na afronding van het veldwerk een tussenproduct geleverd in de vorm van het evaluatieverslag. Het concept-evaluatieverslag wordt binnen 6 weken na afronding van het veldwerk geleverd (digitaal in pdf). Het evaluatieverslag bestaat uit de verzameling voorstellen voor uitwerking, datering, conservering, deponering en deselectie van alle aanwezige materiaalcategorieën en wordt voorgelegd aan het bevoegd gezag, de depothouder en de opdrachtgever. Er wordt een (her)begroting opgesteld op basis van het door het bevoegd gezag en de depothouder goedgekeurde evaluatieverslag. Deze kosten wordt voorgelegd aan de opdrachtgever.

Voor de waardering van monsters kan meer tijd nodig zijn dan 6 weken. In dat geval wordt contact opgenomen met het bevoegd gezag, de depothouder en de opdrachtgever en een nieuwe termijn van levering afgesproken.

Het eindproduct is een standaardrapport volgens KNA 4.1 protocol 4004. Het concept-eindrapport wordt na goedkeuring van het evaluatierapport geleverd aan de opdrachtgever, het bevoegd gezag en de depothouder.

- Het concept-eindrapport wordt uiterlijk 6 maanden na goedkeuring van het evaluatierapport geleverd.
- Het eindrapport wordt in concept ter beoordeling voorgelegd aan het bevoegd gezag.
- Het eindrapport wordt in concept ter beoordeling voorgelegd aan de opdrachtgever (inzake de voortgang van de vergunningsprocedure).
- De opdrachtgever, het bevoegd gezag en de depothouder ontvangen het concept-eindrapport en het eindrapport digitaal (in pdf).
- Bij het eindproduct hoort een bewijs van overdracht van vondsten en documentatie. Deze dient tijdig te worden verkregen van het Gemeentelijk Depot voor Bodemvondsten van de gemeente Rijswijk (voor het contactadres zie paragraaf 9.1).
- De digitale GIS-informatie dient in een door de opdrachtgever en bevoegde overheid leesbaar format te worden aangeleverd (bijvoorbeeld als CAD-bestand (dxf/dwg) of als Shapefile-bestand).
- De digitale documentatie wordt binnen 2 jaar na afronding van het veldwerk overgedragen aan het e-depot.
- Dreigende overschrijding van de afgesproken termijnen wordt zo spoedig mogelijk aangegeven bij alle betrokken partijen. De nieuwe termijnen worden in overleg opnieuw vastgesteld.
- Overschrijding door derden kan er toe leiden dat de termijn moet worden verlengd (bv. natuurwetenschappelijke dateringen of waardering van botanische monsters).

HOOFDSTUK 10 RANDVOORWAARDEN EN AANVULLENDE EISEN

10.1 Personele randvoorwaarden

Het onderzoek moet verricht worden door een archeologisch uitvoerder in het bezit van een geldig certificaat BRL SIKB 4000 Archeologie met protocol 4003 IVO/IVO-P en protocol 4004 Opgraven. Het onderzoek dient plaats te vinden conform de KNA 4.1. De dagelijkse leiding in het veld berust bij een KNA-archeoloog met ruime ervaring in archeologisch onderzoek in deze regio.

Zowel voor veldwerk als voor uitwerking, conservering en rapportage is de inzet van de juiste actoren vereist (zie BRL4000, via sikb.nl). De metaaldetector dient gehanteerd te worden door een deskundig persoon met ervaring in metaaldetectie.

10.2 Overlegmomenten

De start- en einddatum van het archeologische onderzoek worden gemeld aan de opdrachtgever, de depothouder en het bevoegd gezag. Bij het aantreffen van een behoudenswaardige vindplaats vindt direct (telefonisch) overleg plaats met de opdrachtgever en het bevoegd gezag om de doorstart naar een opgraving zo snel mogelijk te kunnen realiseren, hiertoe wordt echter ook een kort verslag van de resultaten opgesteld. Om tot een goede beslissing te kunnen nemen over de noodzaak tot een doorstart naar een opgraving wordt een kort verslag van de resultaten opgesteld met een eerste waardering van hetgeen is aangetroffen. Indien extra overleggen nodig zijn, bijvoorbeeld bij opzienbarende vondsten en/of significante afwijkingen op de specifieke verwachting neemt de archeologisch uitvoerder zo spoedig mogelijk contact op met het bevoegd gezag, de opdrachtgever en indien nodig de depothouder en regelt een gezamenlijk overleg.

10.3 Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg en evaluatie

- Het onderzoek wordt uitgevoerd conform BRL4000, protocol 4003 van de KNA 4.1 en het PvE.
- Alle archeologische veldwerkzaamheden staan onder verantwoordelijkheid van de leidinggevende senior KNA archeoloog. Het eerste vlak dient te worden aangelegd door een senior KNA archeoloog.
- Relevante wijzigingen in verwachting, aantallen en/of werkwijze in alle fasen van het onderzoek worden door de senior KNA archeoloog zo spoedig mogelijk voorgelegd aan het bevoegd gezag, de depothouder (als het vondsten betreft) en de opdrachtgever.
- Afspraken worden schriftelijk vastgelegd en worden alleen na schriftelijke goedkeuring doorgevoerd. Meer- of minderwerk vindt alleen plaats na schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

10.4 Overige randvoorwaarden en aanvullende eisen

- Voor de start van de werkzaamheden wordt door de archeologisch uitvoerder een KLIC-melding gedaan
- Het goedgekeurde PvE is tijdens het veldwerk op de werklocatie aanwezig.
- In alle gevallen waarin dit PvE niet voorziet, zijn de procesbeschrijvingen en specificaties in de BRL4000 en protocol 4003 van toepassing.
- Dit PvE betreft de eisen die vanwege het archeologisch belang aan het onderzoek worden gesteld. Dit laat onverlet dat wettelijke en andere regelgeving aangaande het uitvoeren van werkzaamheden moet worden gevolgd (o.a. Arbowet).
- De opdrachtgever is verantwoordelijk voor de toegankelijkheid van het terrein, voor de plaatsing van afzettingen, het regelen van vergunningen, betredingstoestemming en het verwijderen van begroeiing.

10.5 Openbaarheid en integriteit

- Alle rapporten met onderliggende documentatie zijn openbaar. Beperkingen kunnen alleen door het bevoegd gezag gesteld worden vanuit het oogpunt van bescherming van het bodemarchief.

- De auteurs zijn verantwoordelijk voor een verslaglegging volgens standaarden van goed vakmanschap, beroepsethiek en integriteit. De opdrachtgever/vergunningvrager kan geen eisen stellen of beperkingen opleggen aan de inhoud, de conclusies en de aanbevelingen.
- De auteurs kunnen beperkingen opleggen aan de toegankelijkheid en verspreiding van hun onderzoeksgegevens tot het moment dat het concept-eindrapport door het bevoegd gezag is goedgekeurd. Deze bepaling vervalt indien het concept-eindrapport niet binnen de afgesproken termijnen worden aangeleverd.
- De auteurs stellen tekeningen en onderzoeksgegevens (opgravingsdocumentatie) te allen tijde aan het bevoegd gezag ter beschikking indien deze nodig zijn voor de voorbereiding van ander onderzoek of beschermende maatregelen.
- Het bevoegd gezag kan verbeteringen eisen bij aantoonbare tekortkomingen of afwijkingen in de rapportage ten opzichte van de eisen gesteld in het PvE of protocol 4003. Aanbevelingen horen tot het domein van de auteur en zijn niet aan correctie onderhevig.

HOOFDSTUK 11 WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN HET VASTGESTELDE PVE

11.1 Wijzigingen tijdens het veldwerk

Wijzigingen ten opzichte van dit PvE kunnen alleen plaatsvinden met de goedkeuring van het bevoegd gezag. Deze wijzigingen worden schriftelijk vastgelegd in de onderzoeksdocumentatie en in het rapport vermeld en onderbouwd (zie BRL 4000).

De verwachte hoeveelheid vondsten en monsters is aangegeven in bijlage 1. Wanneer er zich belangrijke wijzigingen ten opzichte van deze verwachting voordoen tijdens het veldwerk, is overleg nodig tussen bevoegd gezag, opdrachtgever en depothouder (zie 11.2 voor de belangrijke wijzigingen).

Het overleg vindt plaats op aangeven van de archeologische uitvoerder. Deze informeert zo spoedig mogelijk het bevoegd gezag, de opdrachtgever en de depothouder, en organiseert het overleg.

De depothouder maakt zijn wensen ten aanzien van selectie-deselectie van het onvoorziene materiaal kenbaar aan het bevoegd gezag en opdrachtgever. De archeologische uitvoerder wordt over de uitkomsten van het overleg geïnformeerd door het bevoegd gezag.

Alle overleggen worden genotuleerd en vastgelegd in het dagrapport of op een door alle betrokken partijen te ondertekenen afwijkingsformulier. Meer- of minderwerk vindt alleen plaats na schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

Alle partijen dienen ten tijde van het onderzoek dan ook bereikbaar te zijn voor eventueel noodzakelijk overleg. Indien zij niet bereikbaar zijn, zal de leidinggevende archeoloog zelf een beslissing nemen over de te volgen strategie.

De reactietermijn op de melding van significante afwijkingen van de verwachte vondstaantallen aan de depothouder is twee werkdagen. Bij tijdige reactie vindt binnen zes weken overleg plaats tussen de depothouder, het bevoegd gezag en de opdrachtgever. Als er geen tijdige reactie volgt wordt er niet geselecteerd in het veld en worden alle vondsten tijdelijk opgeslagen.

11.2 Belangrijke wijzigingen

Onderstaande belangrijke wijzigingen worden te allen tijde aantoonbaar voorgelegd aan de opdrachtgever en het bevoegd gezag:

- Kwalitatieve afwijkingen van de archeologische verwachting of het complextype
- Significante kwantitatieve afwijkingen van verwachte vondsten en monsters (hoeveelheid, soorten materialen, soorten voorwerpen, type conservering).
- Wijzigingen van de gehanteerde onderzoeksmethode.
- Wijzigingen van de fysieke en/of technische omstandigheden.
- Wijzigingen die (de)selectie en/of conservering van vondsten en monsters beïnvloeden.

11.3 Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk

Indien na het veldwerk nog niet gemelde wijzigingen op het PvE worden geconstateerd worden deze genoemd en beargumenteerd in het concept-eindrapport. Indien deze wijzigingen van invloed zijn op de verdere uitwerking van de data wordt het bevoegd gezag hiervan op de hoogte gesteld via mail en wordt een voorstel voor aangepaste uitwerking gedaan. Indien nodig, vindt overleg met het bevoegd gezag plaats.

11.4 Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering

Eventuele wijzigingen op het PvE tijdens de uitwerking en conservering worden voorgelegd aan het bevoegd gezag en de opdrachtgever. Deze worden schriftelijk vastgelegd. Eventuele wijzigingen met betrekking tot conservering en deponeren vinden tevens plaats in samenspraak met de depothouder.

LITERATUUR, AFBEELDINGEN EN BIJLAGEN

Literatuur

- Bloemers, J.H.F.**, 1985: Rijswijk, in: archeologische kroniek van Zuid-Holland over 1984, *Holland* 6, pp. 352-353.
- Bloemers, J.H.F.**, 1978: *Rijswijk (Z.H.), 'de Bult': eine Siedlung der Cananefaten. Nederlandse Oudheden* 8. Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Bouma, N.**, 2019: *Evaluatierapport spoorzone Rijswijk Wilhelminapark en 't Haantje fase 1*. Amersfoort
- Coppens, C.F.H. & J.M. Koot**, 2010: *Plangebied Zwethzone, gemeente Rijswijk; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (karterende fase)*. RAAPrapport 2188. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Deunhouwer, P.**, 2001: *Afvalwaterzuiveringsinstallatie Harnaschpolder. Gemeente Schipluiden. Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie*. RAAP-rapport 682. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Deunhouwer, P.**, 2002: *De neolithische vindplaats op de Noordhoorn-strandwal (Harnaschpolder), gemeente Schipluiden: een Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO)*. RAAP-rapport 771. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Koot H., L. Bruning en R.A.Houkes**, 2008: *Ypenburg-Locatie 4, Een nederzetting met grafveld uit het Midden-Neolithicum in het West-Nederlandse kustgebied*. Leiden.
- Koot, J.M.**, 2008: *Opgegraven! Archeologisch onderzoek in Rijswijk*, Rijswijkse Serie 13. Rijswijk.
- Koot, J.M.**, 2010: *Ockenburger Tientweg 24c te Rijswijk. Een archeologische waarneming*. Rijswijkse Archeologische Rapporten 30. Rijswijk.
- Kruidhof, C.N., drs. B. Jansen & drs. P.C. Vos**, 2006: *Plangebied A4 Delft -Schiedam, gemeenten Schipluiden, Schiedam en Vlaardingen; archeologisch vooronderzoek: een bureau – en inventariserend veldonderzoek (verkenning)*. Amsterdam. RAAP-rapport 2188.
- Liere, W.J. van**, 1948: *De bodemgesteldheid van het Westland*. Staatsdrukkerij , Den Haag.
- Louwe Kooijmans, L., P. & P.F.B. Jongste** (eds.), 2006: *Schipluiden: a neolithic settlement on the Dutch North Sea coast c. 3500 CAL BC*. *Analecta Praehistorica Leidensia* 37/38. Leiden.
- Vos, P.C., E.C. Rieffe & E.E.B. Bulten**, 2007: *Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk*. Gemeente Den Haag/Gemeente Rijswijk.
- Wink, K.**, 2015: *Plangebied PHS 4-sporigheid Rijswijk-Delft Zuid, gemeenten Rijswijk en Delft; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennende/karterende fase)*. Weesp. RAAP-rapport 3018.
- Wink, K.**, 2018: *Plangebied 't Haantje Rijswijk Buiten te Rijswijk, Gemeente Rijswijk. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (verkennend booronderzoek)*. Weesp. RAAPrapport 3451.

Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2013, *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) versie 3.3*.

Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2006, *Leidraad KNA Eerste Hulp bij Kwetsbaar vondstmateriaal*.

Websites

www.archeologieinnederland.nl
www.noaa.nl

Bijlage 1 Lijst met te verwachten aantallen vondsten per vondstcategorie

Onderzoek	Verwachting
Omvang	Verwachte aantal m²
	Ca. 387 m ²
Vondstcategorie	Verwachte aantallen (N)
TOTAAL	216
Aardewerk	100
Bouwmateriaal	20
Metaal (ferro)	20
Metaal (non-ferro)	10
Slakmateriaal	5
Vuursteen	0
Overig natuursteen	5
Glas	5
Menselijk botmateriaal onverbrand	2
Menselijk botmateriaal verbrand	2
Dierlijk botmateriaal onverbrand	15
Dierlijk botmateriaal verbrand	15
Visresten (handverzameld)	5
Schelpen	0
Hout	5
Houtskool(monsters)	2
Textiel	0
Leer	0
Moderne materialen (1750 – 1950)	5
Monstername	Verwachte aantallen (N)
TOTAAL	12
Algemeen biologisch monster (ABM)	5
Algemeen zeefmonster (AZM)	1
Pollen, diatomeeën en andere microfossielen	2
Monster anorganisch chemisch onderzoek	0
Monster micromorfologisch onderzoek	0
Monster luminescentiedatering (OSL)	0
Monster koolstofdatering (¹⁴ C)	3
Monster visresten	0
Monster DNA	0
Monster maaginhoud	0
Monster dendrochronologie	1

Bijlage 2 Samenvatting van dit PvE wanneer specialisten raadplegen

Vondstcategorie	In PvE voorschrijven "Raadplegen bij PvA"	In PvE voorschrijven "Raadplegen bij veldwerk"	In PvE voorschrijven "Raadplegen bij uitwerking"
Aardewerk	Nee	Nee	Ja
Bouwmateriaal	Nee	Nee	Ja
Metaal (ferro)	Nee	Nee	Ja
Metaal (non-ferro)	Nee	Nee	Ja
Slakmateriaal	Nee	Nee	Ja
Vuursteen	Nee	Nee	Ja
Overig natuursteen	Nee	Nee	Ja
Glas	Nee	Nee	Ja
Menselijk botmateriaal onverbrand	NVT	Ja	Ja
Menselijk botmateriaal verbrand	NVT	Ja	Ja
Dierlijk botmateriaal onverbrand	Nee	Nee	Ja
Dierlijk botmateriaal verbrand	Nee	Nee	Ja
Visresten	Nee	Nee	Ja
Schelpen	Nee	Nee	Ja
Hout	Nee	Nee	Ja
Houtskool(monsters)	Nee	Nee	Ja
Textiel	Nee	Nee	Ja
Leer	Nee	Nee	Ja
Submoderne materialen	Nee	Nee	Ja
Monstername			
Algemeen biologisch monster (ABM)	Nee	Nee	Ja
Algemeen zeefmonster (AZM)	Nee	Nee	Ja
Pollen, diatomeeën en andere microfossielen	Nee	Nee	Ja
Monster anorganisch chemisch onderzoek	Nee	Nee	Ja
Monster micromorfologisch onderzoek	Nee	Nee	Ja
Monster luminescentiedatering (OSL)	Nee	Nee	Ja
Monster koolstofdatering (¹⁴ C)	Nee	Nee	Ja
Monster visresten	NVT	NVT	NVT
Monster DNA	NVT	NVT	NVT
Monster maaginhoud	NVT	NVT	NVT
Monster dendrochronologie	NVT	NVT	NVT

Bijlage 3 Tabellen richtlijnen van de depots voor (de)selectie vondsten en monsters in het veld (Fase 1) en selectie voor deponeren (fase 2)

Tabel 1: SELECTIE IN HET VELD (Fase 1) voor IVO en Opgraven					
Context	Materiaal	Periode(n)	Meenemen	Overleg (wel/niet meenemen of representatief sample)	Uitzondering
Stort / bouwvoor	Alle materiaal categorieën	perioden die onderzocht of aangetroffen worden	exposabel, bijzonder materiaal		explosief of verontreinigd materiaal
			metaaldetectie vondsten		
			vuurstenen artefacten		
Alle lagen / sporen	Alle materiaal categorieën	alle perioden	exposabel, bijzonder materiaal		explosief of verontreinigd materiaal
Archeolo- gische (cultuur) lagen/ vlak, sporen	Aardewerk	perioden die onderzocht worden	alles	bij grote hoeveelheden of bij stads/dorpskern onderzoek	
	Bot (dierlijk, menselijk, artefact)	perioden die onderzocht worden	alles		miltvuur besmet
	Bouwmateriaal, onversierd (natuursteen, keramiek, bv dakpan, baksteen en plavuizen)	perioden die onderzocht worden	representatief sample: minimaal 2 exemplaren per soort, formaat, type of datering		
	Bouwmateriaal, versierd/ met inscriptie (natuursteen, keramiek, bv dakpan, baksteen, plavuizen)	perioden die onderzocht worden	alles	bij grote hoeveelheden	
	Glas	perioden die onderzocht worden	alles		
	Hout	perioden die onderzocht worden	(fragment van) artefact		
			(onderdeel van) niet- complexe structuur (bv waterput / resten in paalgaten): in overleg	altijd	
			(onderdeel van) complexe structuur (bv haven, sluis, brug, huis): in overleg	altijd	
	Huttenleem	perioden die onderzocht worden	alles		
	Leer	perioden die onderzocht worden	alles	bij grote hoeveelheden (bv beer-/ afvalputten, productieafval looierij); bij stads- /dorpskern onderzoek	

Context	Materiaal	Periode(n)	Meenemen	Overleg (wel/niet meenemen of representatief sample)	Uitzondering
Archeologische (cultuur) lagen/ vlak, sporen	Metaal (e.g. goud, zilver, brons, ijzer, tin lood)	perioden die onderzocht worden	(fragment van) artefact productiemateriaal/- afval Niet determineerbaar (mits zinvolle omvang)	schatvondsten altijd direct melden	
	Vuursteen, (Wommersom) kwartsiet	perioden die onderzocht worden	(fragment van) artefact productiemateriaal/- afval (bv debitage)	bij niet lokaal van nature voorkomend, onbewerkt materiaal	
	Natuursteen, ex. vuursteen. Bv bijl, maalsteen, bouw materiaal	perioden die onderzocht worden	(fragment van) artefact, inclusief productie afval	bij niet lokaal van nature voorkomend, onbewerkt materiaal	
	Barnsteen, git	perioden die onderzocht worden	alles		
	textiel	perioden die onderzocht worden	alles		
	Overig, bv haar, touw, schelp, op t oog herkenbare zaden	perioden die onderzocht worden	alles		

Tabel 2: SELECTIE VOOR DEPONERING (Fase 2)**(aan depothouder/eigenaar ter goedkeuring voorleggen in selectierapport)**

Context	(uit veld meegenomen) Materiaal	Deponeren	Deselecteren / evt. gedeelte deselecteren	Voorwaarden (de)selectie
Alle	Aardewerk	alle uit het veld meegenomen materiaal	bij grote hoeveelheden en bij stads-/dorpskern onderzoek: representatief sample mogelijk	zie tabel 3
	Bot (dierlijk, menselijk, artefact)	alle uit het veld meegenomen materiaal	bij grote hoeveelheden: representatief sample mogelijk (advies KNA Specialist)	depothouder/eigenaar akkoord met herbegraven
	Bouwmateriaal, onversierd (natuursteen en keramiek)	alle uit het veld meegenomen materiaal	indien selectie fase 1 in het veld niet is toegepast, alsnog representatief sample toepassen	zie tabel 3
	Bouwmateriaal, versierd/ met inscriptie (natuursteen en keramiek)	alle uit het veld meegenomen materiaal	bij grote hoeveelheden: representatief sample mogelijk	zie tabel 3
	Glas	alle uit het veld meegenomen materiaal	bij grote hoeveelheden: representatief sample mogelijk (advies KNA Specialist)	
	Hout	(fragment van) artefact	bij grote hoeveelheden: representatief sample mogelijk (advies KNA Specialist)	
		(onderdeel van) structuur, indien tijdens fase 1 tot behoud is overeengekomen	(gedetermineerde) houtmonsters	
	Huttenleem	alle uit het veld meegenomen materiaal	bij grote hoeveelheden: representatief sample mogelijk	
	Leer	alle uit het veld meegenomen materiaal	selectie fase 1 indien niet in het veld toegepast (advies KNA Specialist)	
	Metaal	alle uit het veld meegenomen materiaal	door röntgenopname vastgestelde lege 'klomp'	röntgenfoto van 'klomp' (van enige omvang)
			bij grote hoeveelheden spijkers, slak: representatief sample mogelijk	
	Vuursteen; (Wommersom) kwartsiet	alle uit het veld meegenomen materiaal	dat wat door de KNA Specialist als onbewerkt wordt geclassificeerd en lokaal van nature voorkomt en niet als potentiële grondstof is geclassificeerd	
	Natuursteen (ex. vuursteen, bouwmateriaal)	alle uit het veld meegenomen materiaal	dat wat door de KNA Specialist als onbewerkt wordt geclassificeerd en lokaal van nature voorkomt en niet als potentiële grondstof is geclassificeerd	
	Textiel	alle uit het veld meegenomen materiaal		
	Overig, bv haar, touw, schelpen, op het oog herkenbare zaden	alle uit het veld meegenomen materiaal		

Tabel 3: REPRESENTATIEVE SELECTIE voor in het veld (fase 1) / voor deponering (fase 2)			
Materiaal	deponeren	Voorwaarden	Overleg
Bulk aardewerk Fase 2	alle exemplaren/fragmenten met inscripties of anderszins opvallende fragmenten (bv misbaksels)		indien sprake is van productieplaats
	logisch, representatief sample (periode, vorm/type, baksel, bewerkingstechniek, versiering, vondstomstandigheid etc).	focus op randen, bodems, aanzetsels (bv tuiten, oren) en relatief grote wandfragmenten	altijd
Bouwmateriaal (natuursteen en grof keramiek) Fase 1	alle exemplaren/fragmenten met inscripties/versiering		bij grote hoeveelheden en/of bij omvangrijke exemplaren
	logisch, representatief sample (periode, vorm/type, baksel, bewerkingstechniek, vondstomstandigheid etc).	2 exemplaren per soort/ formaat/ type/ datering	indien in fase 2 toe-/ aangepast

Bijlage 4 Verklarende woordenlijst

Antropogene sporen Alle immobiele sporen van menselijke oorsprong, variërend van paalgaten of fosfaatvlekken tot muurresten.

AMK Archeologische Monumentenkaart geeft een overzicht van gewaardeerde archeologische terreinen in vier categorieën: 1) Archeologische waarde, 2) Hoge archeologische waarde, 3) Zeer hoge archeologische waarde en 4) Zeer hoge archeologische waarde beschermd. De AMK is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de RCE en de provincies en wordt beheerd door de RCE.

Archeologische indicatoren Indicatief archeologisch materiaal dat bij (boor)onderzoek een aanwijzing kan zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van een archeologische vindplaats.

Archis Archeologisch Informatie Systeem. Dit door de RCE beheerde systeem bevat informatie over o.a. onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen, waarnemingen, complexen en monumenten.

¹⁴C Koolstof (radioactieve isotoop), gebruikt voor datering.

CIS Het landelijke registratienummer ten behoeve van archeologisch onderzoek, uitgegeven door het Centraal Informatiesysteem.

Ex situ Niet ter plaatse. Aanduiding die wordt gebruikt om aan te geven of grondsporen en / of artefacten zich niet meer op de oorspronkelijke plaats in de bodem bevinden. Behoud ex situ is het bewaren van de archeologische informatie door definitief onderzoek (opgraven, documenteren en registreren).

IKAW Indicatieve kaart van archeologische waarden, een door de RCE geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem.

IVO Inventariserend Veld Onderzoek. Het verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek middels waarnemingen in het veld.

In situ Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponeerd, weggegooid of verloren. Behoud in *situ* is het behouden van archeologische waarden in de bodem.

KNA Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

PvA Plan van Aanpak. Een door de opdrachtnemer op te stellen plan voor de uit te voeren werken waarmee beoogd wordt aan de vereisten zoals geformuleerd in het Programma van Eisen en/of het ontwerp te voldoen. Ook wordt hierin een voorstel gedaan voor de werkwijze waarmee de in het Programma van Eisen en/of ontwerp geformuleerde resultaatsverwachtingen bereikt kunnen worden.

PvE Programma van Eisen. Het PvE is een door een bevoegde overheid opgesteld of bekrachtigd document dat de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats geeft en de daaruit af te leiden eisen formuleert met betrekking tot het uit te voeren werk.

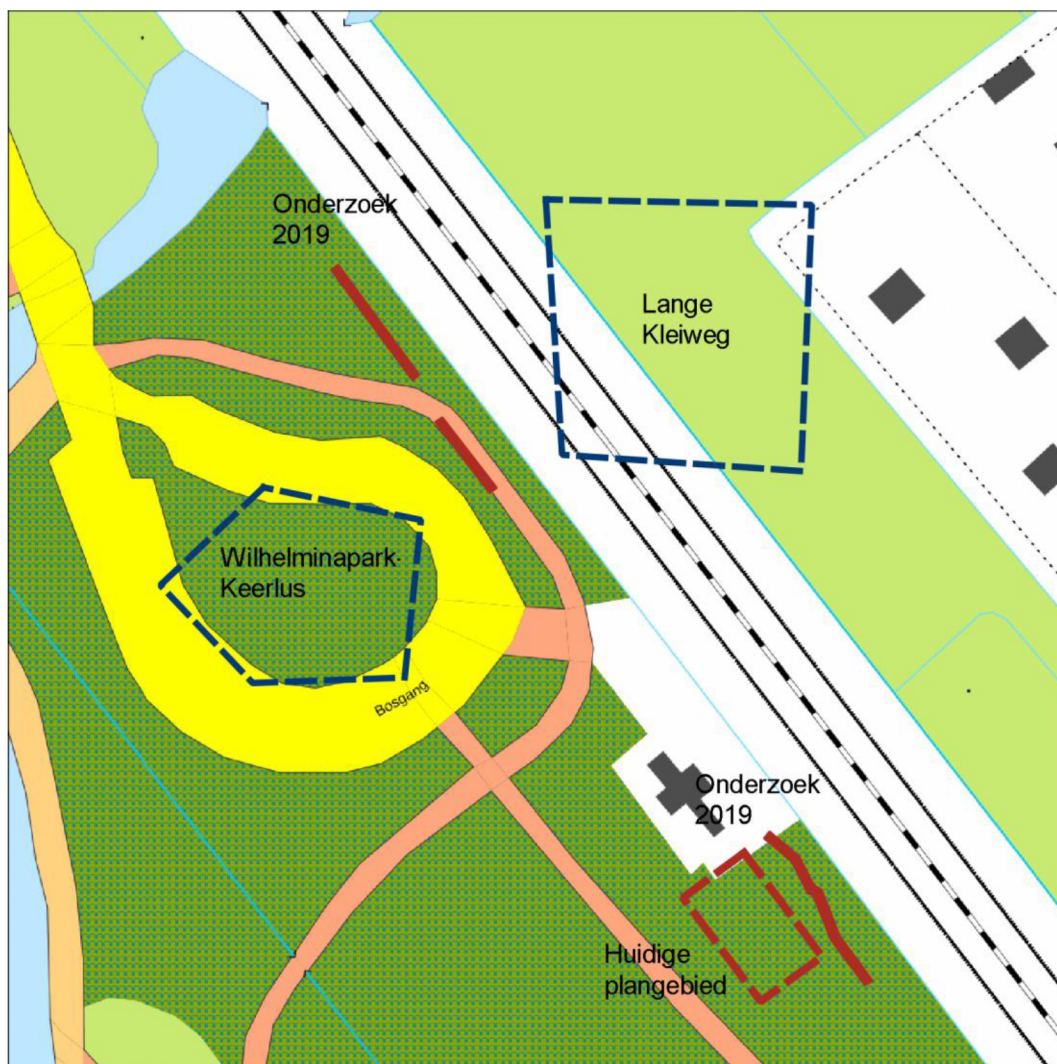
RCE Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

RTS Robotic Total Station. Hiermee worden vlakken direct digitaal ingemeten.

Selectieadvies Archeologisch inhoudelijk advies over de behoudenswaardigheid van een vindplaats. Dit wordt opgesteld aan de hand van de waarderingscriteria.

Bijlage 5 Topografische kaart met onderzoekslocatie

Bijlage 7 Overzicht geplande proefsleuven

